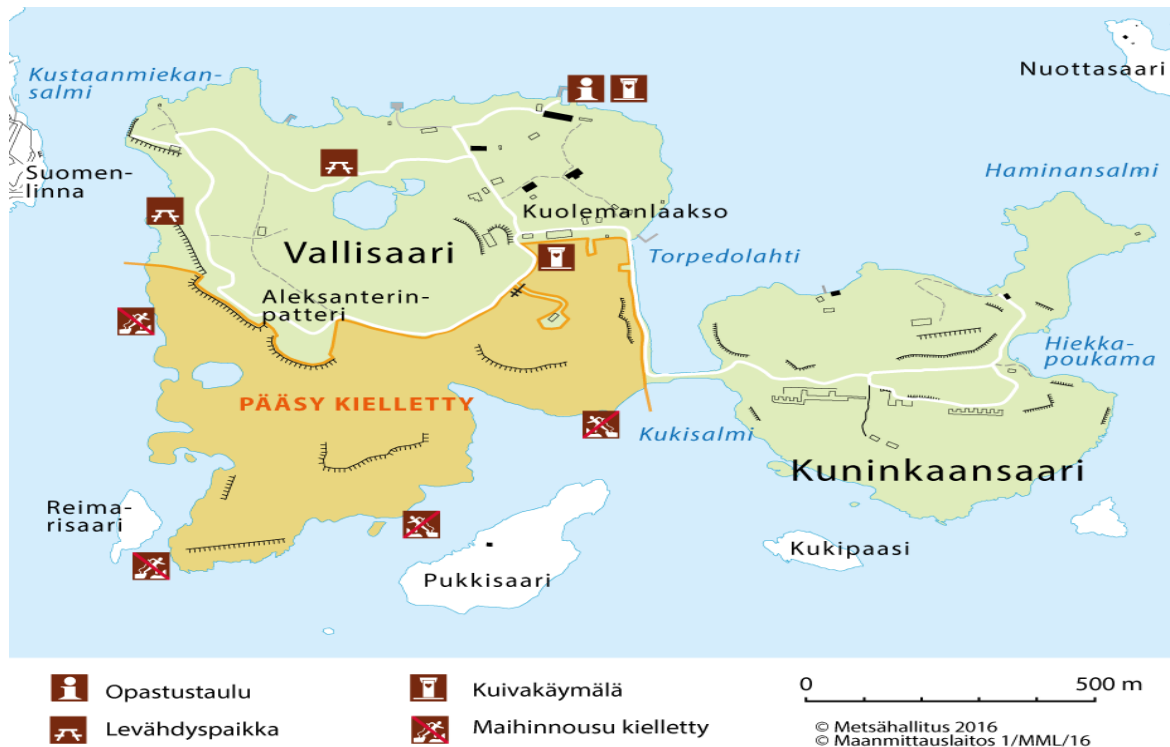

Salaperäinen Vallisaari

Suomenlinnan kupeessa sijaitseva Vallisaari oli sotilaskäytössä vuosisatojen ajan. Vuonna 2015 Vallisaari avattiin viimein matkailijoille. Saaren historia on sotaisa.

Ruotsin aika

Vallisaari kuului Ruotsiin ennen Suomen siirtymistä Venäjän vallan alle vuonna 1809. Ruotsin vallan aikana Vallisaareen rakennettiin ensimmäisiä linnoitteita 1600-luvulla.

Vallisaarta kutsuttiin keskiajalla Lampisaareksi, sillä merenkulkijat hakivat sen lammista juomavettä. Urbanista sykkeestä ei ollut maisemassa vielä tietoakaan, sillä Helsinki perustettiin vasta 1550-luvulla. Vallisaareen rakennettiin kenties pieni linnoitus jo Helsingin perustamisen aikaan. Varmaa tietoa saaren ensimmäisistä linnoitteista on kuitenkin vasta 1600-luvulta, jolloin saarta alettiin kutsua Vallisaareksi.

Seuraavan vuosisadan puolivälissä Helsingin, tuolloin vielä piskuisen 1500 asukkaan kylän edustalle päätettiin rakentaa suuri merilinnoitus. Nuori tykistöupseeri Augustin Ehrensvärd laati suunnitelman, ja rakennustyöt käynnistyivät vuonna 1748. Vallisaaren naapurisaarelle, nykyisin Suomenlinnana tunnetulle, kohosi mahtava Viaporin linnoitus, "Suomen Gibraltar".

Vallisaareen rakennettiin redutti eli pieni linnake, mutta muuten saari jäi vielä linnoittamatta. Tämä johti ankaraan kritiikkiin Ehrensvärdiä kohtaan. Vallisaari oli Viaporin huoltosaari, jolla laidunsi karjaa. Metsät hakattiin polttopuiksi.

Vallisaaresta tuli 1700-luvulla myös luotsien saari. Luotsit elivät mökeissään saaren luoteiskärjessä Kustaankiekan salmen vieressä, lähellä saapuvia laivoja. Luotsit ja muut saarelaiset aiheuttivat järjestysvallalle päänvaivaa. Viinanpolttimo ja kapakka saivat heidät välillä unohtamaan työnteon. Saarelaisia epäiltiin myös viinan salakuljetuksesta ja laittomasta anniskelusta.

Venäjän aika

Venäjän vallan aikana (1809-1917) Vallisaaresta tuli sotilastukikohta ja sinne rakennettiin linnoituksia ja muita sotilaallisia rakennuksia. Saari toimi osana Suomenlahden merilinnoitusta.

Vallisaaren linnoittamisen laiminlyönti kostautui vuonna 1808, kun Ruotsi ja Venäjä olivat ajautuneet sotaan ja venäläiset piirittivät Viaporia. Venäläiset sijoittivat Vallisaareen kymmenittäin tykkejä – pystyihän saaren korkeilta kukkuloilta ampumaan suoraan Viaporiin. Viapori antautui pian venäläisjoukoille. Ruotsi menetti Suomen, ja Suomesta tuli itsehallinnollinen osa Venäjän keisarikuntaa.

Vallisaarta kutsuttiin nyt keisarin kunniaksi Aleksanterinsaareksi. Koitti linnoittamisen kukoistuskautsi. Viapori oli tärkeä osa keisarikunnan pääkaupungin, Pietarin, puolustusta. Venäläiset alkoivat suunnitella myös Vallisaaren kehittämistä. Vasta vuonna 1853 alkanut Krimin sota Venäjän sekä Osmanivaltakunnan, Britannian, Ranskan ja Sardinian muodostaman liittouman välillä kuitenkin sai rakennustyöt toden teolla käyntiin. Valli- ja Kuninkaansaariin rakennettiin pattereita eli tykistön ampumapaikkoja.

Vuonna 1854 englantilais-ranskalainen sotalaivasto purjehti Itämerelle. Helsingin ja Viaporin varustelu kiihtyi entisestään. Elokuussa 1855 liittoutuneet purjehtivat Viaporin edustalle ja pommittivat linnoitusta. Meri Vallisaaren edustalla peittyi tuleen ja savuun, ja Viapori kärsi laajoja tuhoja.

Pian sodan jälkeen Vallisaareen rakennettiin uljas Aleksanterinpatteri osoitukseksi Venäjän sotilasmahdista. Venäjän ulkopoliittikan muutokset ja aseteknologian vauhdikas kehitys näkyivät pian Aleksanterinpatterilla. Alun perin sen tykit olivat kasemateissa eli osumakestävissä katetuissa rakenteissa. Ne siirrettiin kuitenkin jo 1870-luvun alussa vallin laelle. Kasematit muurattiin miehistö- ja varastotiloiksi, ja tiiliseinät verhottiin paksuilla hiekkavalleilla.

Vuonna 1906 Venäjän vallankumouksen ensimmäingit saavuttivat Helsingin saariston. Kapinalliset valtasivat Valli- ja Kuninkaansaaret. He tulittivat Kuninkaansaaresta menestyksekkäästi Viaporia. Kuninkaansaaren ruutivaraston räjähdys ja Venäjän laivaston tulitus käänsivät kapinallisten voitokkaan tilanteen kuitenkin pakokauhuksi ja tappioksi. Yhteenotossa menehtyi kymmeniä ihmisiä, osa teloittamalla kahakan jälkeen.

Vallisaaren luotseille puolestaan valmistui vuonna 1878 Luotsitalo, jonne heidät määrättiin muuttamaan. Vuonna 1910 luotsien uudeksi asuinpaikaksi määrättiin Hylkysaari, mutta tilanpuutteen takia heitä jäi myös Vallisaareen. Viimeiset luotsit muuttivat pois Vallisaaresta vasta 1920-luvun alussa.

Ensimmäisen maailmansodan alla Vallisaaren pattereita modernisoitiin betonisiksi ja saaren keskelle rakennettiin ruutikellari. Maailmansodan aikana valmistui upseeriston tiilinen kasarmi sekä joukko varastorakennuksia. Valli- ja Kuninkaansaarien merkitys Venäjän meripuolustukselle alkoi kuitenkin olla ohi. Puolustuksen painopiste siirtyi merelle: venäläiset alkoivat linnoittaa Helsingin ulkosaaristoa, kuten Isosaarta, Kuivasaarta, Harmajaa ja Rysäkaria.

Itsenäisyyden aika

Itsenäisyyden aikana Vallisaari säilytti sotilaallisen merkityksensä. Erityisesti talvisodan ja jatkosodan aikana saari oli osa Helsingin linnakejärjestelmää.

Saarien historia armeijan alueena jatkui Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917. Valli- ja Kuninkaansaarissa varastoitiin Suomen puolustusvoimien aseita viime vuosiin asti. Vallisaarella on myös ladattu ja huollettu ampumatarvikkeita, torpedoja ja miinoja, tehty säähavaintoja sekä korjattu kaasunaamareita. Kuninkaansaarella toimi merivartioasema. Toisen maailmansodan aikana saarella oli myös saksalainen ilmavalvontatutka "Raija".

Vallisaaren Kuolemanlaaksossa tapahtui 9.7.1937 tuhoisa räjähdönnettomuus. Tuhansia kiloja räjähteitä sinkoili pitkin Vallisaarta ja aina Suomenlinnaan saakka. Vaikka asukkaat pakenivat henkensä edestä, kahdeksan ihmistä menehtyi heti ja neljä myöhemmin sairaalassa. Lisäksi puolustusministeriön taisteluvälineosaston päällikkö insinöörieversti Aleksanteri Huuri järkyttyi niin pahasti, että hän kuoli noin viikkoa myöhemmin. Räjähdysten syytä ei tunneta. On arveltu, että se johtui räjähteiden huolimattomasta käsittelystä, mutta on epäilty jopa tihutyötä.

Puolustusvoimien toimintojen lisäksi Vallisaareen syntyi omaleimainen asuinalue, jonka asukkaat olivat pääasiassa valtion palveluksessa olevia siviilihenkilöitä. Viikkaimmin kylänraitilla kuhisi 1950-luvulla, jolloin Vallisaareessa asui yli 300 ihmistä. Vaikka saari sijaitsee lähellä Helsingin keskustaa, saarelaiset elivät maalaiselämää. Saarella oli kasvimaita ja laiduntavia eläimiä: esimerkiksi kaneja, lampaita, hevosia ja sikoja.

Vallisaareessa toimivat 1950-luvulla kansakoulu, kauppa ja nuorisoseura sekä muun muassa kuoro, näytelmäkerho ja partio. Saari oli lapsille oma salainen maailmansa, jossa pienet saarelaiset seikkailivat osin aikuisten tietämättä. Lapset kivittivät ikkunoita, etsivät Suomenlinnaan huhujen mukaan johtavan tunnelin suuaukkoa ja kaivelivat esiin räjähteitä – vaikka se oli ehdottoman kiellettyä silloin ja on ehdottoman kiellettyä myös nykyisin. Lammella uitiin, hypättiin hyppytornista, otettiin aurinkoa, pestiin pyykkiä ja pumpattiin pesuvettä. Viimeiset asukkaat muuttivat pois vuonna 1996.

Viime vuosikymmenet saaret ovat uinuneet hiljaiseloa lähes luonnontilaisina. Puolustusvoimat ilmoitti luopuvansa saarien hallinnasta vuonna 2008. Vuonna 2013 Metsähallituksen luontopalvelut alkoi valmistella saarien avaamista retkeilijöille. Ainutlaatuinen luontomatkailukohde avattiin vuonna 2016. Työ jatkuu: rakennukset ja luolat odottavat käyttäjiä, ja palveluja ja turvallisuutta parannetaan.

Vallisaaren luonto on ainutlaatuinen

Metsän halki kiemurtelee kapea tie, jota reunustavista puista roikkuu tutkijoiden asettamia kankaasta ja muovivämpäristä kyhättyjä perhospyydyksiä. Lummelampien, tervaleppäkorpien ja ryteikköisten vattupensaiden peittämä Vallisaari muistuttaa hiukan Suomenlinnaa – jos sen annettaisiin rehevöityä oman onnensa nojassa parinkymmenen vuoden ajan.

Bunkkereiden, tykistöpattereiden ja historiallisten taistelupaikkojen lisäksi Vallisaarella on toinenkin valttikortti: harvinaisen monimuotoinen luonto. Saarella kasvaa kymmeniä uhanlaisia tai muuten vain harvinaisia kasvilajeja. Luontoarvot ovat niin merkittäviä, että Vallisaaren eteläinen puolisko säästetään suojelualueeksi.

Saarten avaamista virkistyskäyttöön on pitkittänyt paitsi ainutlaatuinen luonto, myös maaperässä mahdollisesti piilevät räjähteet.

Vallisaaren keskellä olevassa Kuolemanlaaksossa tapahtui vuonna 1937 tuhoisa ammusvaraston räjähdys, joka levitti ympäristöön runsaasti armeijaromua.

Komein maisema aukeaa Aleksanterin patterin katolta. Entistä tykki- ja kasarmirakennusta peittää kumpare, jolta näkee kauas avomerelle ja Helsingin keskustaan asti. Turistien valtaama Suomenlinna on vain kivenheiton päässä, kapean Kustaanmiekan salmen toisella puolella.

Tuhat perhoslajia, yli 400 kasvilajia ja viisi rauhoitettua lepakkolajia. Tutkijoita kiinnostavia asioita ja näihin tietysti tullaan uudelleen tutustumaan ajan kanssa.